

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

3. Державний стандарт початкової загальної освіти
4. Висторонський В. Якісна освіта молодших школярів // Початкова освіта. – 2012. – № 11.
5. Дзюбо Л. Як підготувати дитину до школи // Початкова освіта. – 2003.
6. Лаврентьева Г. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання // Дошкільне виховання. – 2000. – № 9.
7. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. – К.: Радянська школа, 1971.

Самофалова О. Г.*

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розкривається проблема пізнавальної активності студентів на заняттях з української літератури. Розглянуто форми й методи навчання, які сприяють підвищенню пізнавальної діяльності, самостійності в одержанні знань, формуванні вмій та навичок і використанні їх на практиці.

Першочергове завдання сучасної системи вищої освіти – підготувати висококваліфікованого фахівця, здатного не тільки передати знання з певної галузі науки, але й творчо мислити, діяти в незвичайних ситуаціях, працювати в колективі. Разом із цим, ватро проводить роботу з формування пізнавальних потреб молоді, в основі яких лежать цікавість, допитливість, інтерес, творчий пошук. Робити це варто на різних заняттях, зокрема й української літератури.

На цей час велика кількість інформації, отримана з екранів телевізорів, за допомогою комп'ютерів та інших засобів масової інформації, буквально полонила студентів, читати стало ніколи й не прийнятнo. Твори, що вивчаються в межах програми, читаються з небажанням або в стислому варіанті. Друкарське слово втрачає свою виняткову роль у загальному інформаційному просторі. Тому викладачам необхідно знаходити такі методи й прийоми, які б пробудили інтерес до читання творів, активізували розумову діяльність студентів, спонукали їх мислити самостійно, допомагали б збагнути неповторність твору, цінність його для нащадків. Матеріал, поданий не в готовому вигляді, а збудований у процесі власних пошуків, і запам'ятовується краще.

Основне завдання викладача-словесника полягає в розвитку пізнавальної активності студентів, пошуку оптимальних шляхів зацікавлення навчанням, підвищенні їхньої розумової активності. А для цього необхідно стимулювати самостійну роботу, виховувати цікавість до предмета, розбудити свідоме бажання постійно займатися самоосвітою, користуватися додатковою літературою.

* © Самофалова О. Г.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Активність, як риса характеру, відображає прагнення і здібності особистості до посиленої, енергійної, ініціативної діяльності. Пізнавальні сили людини розвиваються в процесі діяльності. Дидактика розглядає активність у навчанні як принцип, який вимагає від викладача спрямовувати процес навчання так, щоб він виховував у студентів ініціативу й самостійність, міцне засвоєння знань, формував необхідні вміння й навички, розвивав спостережливість, мислення, мову, пам'ять, творче відображення.

Вияв ініціативи в пізнанні можливий у пошуковій продуктивній діяльності. Щоб дати простір фізичній і розумовій активності студентів педагог заохочує їхню різноманітну цілеспрямовану самостійну діяльність. Він прагне організувати навчання так, щоб ті, хто навчається, міркували, шукали, робили висновки, діяли.

Проблема розвитку пізнавальної активності студентів знаходиться в центрі уваги психологів, методистів, викладачів. Це пояснюється такими факторами:

- суспільство не може функціонувати без активності людини, яка формується в певному середовищі, тому її важливо розвивати;

- пізнавальна активність є умовою розвитку особи, стимулює самостійність, ініціативу;

- пізнавальна активність студентів є важливим показником ефективності навчально-виховного процесу [1].

Формування пізнавальної активності студентів – одна з актуальних проблем не тільки дидактики, а й усього процесу виховання. У ній міститься багато питань: вміння мислити, розвиток пізнавальних інтересів, формування самостійності, а також набуття таких якостей, як спостережливість, цілеспрямованість [1]. Ця проблема є актуальною й тому, що створює умови для розвитку творчих здібностей студентів, налаштовує їх на пізнавальну діяльність, підвищує ефективність навчального процесу, дозволяє оригінально і цікаво провести урок із української літератури. Безумовно, якісне навчання студентів зможе забезпечити сучасний креативний та освічений викладач.

Проблема розвитку пізнавальної активності турбувала вчених, методистів різних часів, тому багато уваги приділили вивченню й розробці цього питання А. Д. Бондар, М. М. Грищенко, М. О. Данилов, Б. П. Єсіпов, П. І. Зінченко, Г. С. Костюк, О. І. Кочетов, М. І. Махмутов, Д. Ф. Ніколенко, І. Т. Огородников, П. І. Підкасистий, М. М. Скаткін.

Багато науковців займалися дослідженнями даного питання, а саме психологічні та дидактичні аспекти висвітлені у працях Л. П. Арістової, Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, О. М. Леонтьєва, С. Л. Рубінштейна, Н. Ф. Талізної, Г. С. Костюк, І. Я. Лернера, В. І. Лозової, М. І. Махмутова, А. М. Матюшкіна, В. О. Онищука.

На сучасному етапі цю проблему досліджують О. Я. Савченко, М. М. Шкільник, Г. В. Сирота та інші. Дослідники одно-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

стайні в тому, що пізнавальний інтерес формується в організованій навчальній діяльності, спрямованій на оволодіння знаннями й практичними навичками. Тому необхідно цілеспрямовано підтримувати й розвивати пізнавальний інтерес у студентів [2].

Мета статті – визначення ефективних форм та методів розвитку пізнавальної активності студентів на заняттях з української літератури.

Слід зазначити, що не існує єдиного підходу до визначення поняття пізнавальної активності. Наприклад, Г. І. Щукіна під пізнавальною активністю розуміє діяльність, під час якої відбувається процес оволодіння змістом навчальних предметів і необхідними способами діяльності, уміннями, навичками, за допомогою яких студент здобуває освіту [4].

Н. Є. Мойсеюк стверджує, що пізнавальна діяльність залучає молодь до найважливіших засобів пізнання світу, розвиває кругозір, сприяє інтелектуальному розвитку, забезпечує систематичне здобуття наукових знань, організацію самоосвіти [3].

Пізнавальна активність визначає психічну й практичну готовність особистості до пізнання, що передбачає певні мотиви діяльності, оволодіння способами пізнавальної діяльності – опорними знаннями й методами пізнання (прийомами розумової діяльності, навичками самостійної пізнавальної роботи). Усе це визначає якість діяльності, що обумовлена ставленням людини до неї; активність передбачає самостійність дій людини, вибір способів, форм діяльності, що проявляється у визначенні оптимальних шляхів для досягнення поставленої мети [4].

Проаналізувавши визначення пізнавальної активності різними дослідниками, можна виділили три аспекти цього поняття:

- пізнавальна активність ототожнюється з діяльністю;
- пізнавальна активність як риса особистості;
- пізнавальна активність як готовність особистості до пізнання зовнішнього і внутрішнього світу.

Важливим завданням сучасного викладача є постійне вдосконалення чинників розвитку пізнавальної активності студентів, а саме – проблемно-пошукових методів: діалогу, студентської дискусії, дослідницької діяльності, самостійної компаративної роботи та логічних прийомів – аналізу й синтезу, порівняння, узагальнення, аналогії тощо, які б забезпечували швидке й міцне опанування навчального матеріалу студентами з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей.

Сьогодні необхідно створювати такі умови навчання, щоб студент прагнув отримати нові результати своєї праці й у подальшому житті успішно застосовував їх у практичній діяльності.

На сучасному етапі модернізація навчально-виховного процесу покликана сприяти формуванню й розвитку творчої особистості, спроможної повноцінно реалізуватися в житті. Для цього їй потрібні певні навички: думати, розуміти сутність речей, аналізувати, осмислювати ідеї, шукати потрібну інформацію, тлумачити її, застосовувати в певних умовах.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Уроки української літератури – напружена й результативна праця всіх студентів у співтворчості з викладачем, яка розвиває творчі здібності, активізує пізнання, озброює вмінням здобувати знання самотужки, стимулює роботу з додатковою літературою, розвиває мислення, вміння робити узагальнення, формує навички самооцінки та самоконтролю своєї навчальної діяльності.

Для того щоб активізувати увагу студентів, збудити пізнавальний інтерес, необхідно використовувати незвичайні форми подачі матеріалу, що викликають здивування, ставити проблемні запитання, поєднувати розповідь із дискусією і не подавати готові істини, а спонукати самостійно розв'язувати проблеми.

Активізація мислення студентів, створення інтелектуальної атмосфери, духу співтворчості сприяють запитання проблемного характеру. Наприклад, при вивченні новели В. Стефаника «Камінний хрест» доцільно поставити такі проблеми перед студентами:

- Чи була еміграція порятунком для бідних галичан?
- Чому так багато болю читаємо в рядках і між рядками новели?
- Як зміст новели перегукується з сучасністю?

Використання проблемних запитань спрямоване на активізацію пізнавальної діяльності студента через моделювання ситуації, виробляє навички самоосвіти.

Одним із чинників розвитку пізнавальної активності студентів у процесі вивчення літератури є метод навчальної дискусії, який спонукає до самостійного мислення, розвиває вміння практичного аналізу й ретельної аргументації висунутих положень, виховує повагу до думки інших. Запитання для дискусії слід запропонувати студентам заздалегідь, щоб вони вдома підготувались: опрацювали літературу, зробили виписки, підібрали цитати. Студенти із задоволенням беруть участь у дискусії, бо знають, що їх уважно вислухають, доповнять або спростують їхні твердження. Кожен може говорити щиро і відверто, висловлюючи тільки особисту думку.

Опрацьовуючи п'єсу «Хазяїн» Івана Карпенка-Карого, можна провести дискусію на тему: «Честь і безчестя героїв комедії «Хазяїн» за таким планом:

- Що таке честь? Як це поняття тлумачить філософський словник?
- Пузир вважав себе чесним. А як ви вважаєте?
- Чи потребують честі Феноген і Ліхтаренко?
- Чому повісився молодий чиновник Зозуля? За якими законами він хотів жити?
- Чи живуть за законами честі представники інтелігенції – вчитель гімназії Калинович та дочка Пузиря Соня?
- Чи живе за законами честі багатий родовий поміщик Золотницький?
- За якими законами хотіли б жити ви? Як розуміють поняття честі у нашому суспільстві?

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Доречно включити компоненти дискусії в заняття на етапі закріплення щойно вивченого матеріалу.

Наприклад, під час вивчення роману Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» можна поставити проблемне запитання: хто такий Чіпка – пропаша сила, бунтар чи вбивця?

Аналізуючи твір Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», варто запропонувати студентам замислитись над питанням: чи варто так жити, як жили герої повісті?

А коли опрацьовуємо роман Івана Багряного «Тигролови», студенти дискутують над проблемою: вбивство Многогрішним Медвина – це злочин, помста чи обов'язок?

Під час дискусії студенти взаємно збагачуються цікавою новою інформацією, стають активними співбесідниками і під впливом пізнавального інтересу проявляється активний пошук, дослідницький підхід до виконання завдань.

Одним із засобів створення ситуації активної розумової пошукової діяльності під час вивчення української літератури є пошукові дослідницькі завдання випереджувального характеру.

Так, перед вивченням повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» варто об'єднати студентів у дослідницькі групи: географи, етнографи, психологи, дослідники літератури, дослідники кіно. Кожна група підбирає матеріал: географи – про географічне положення Гуцульщини; етнографи – про звичаї, вірування та одяг гуцулів; психологи – про психологію та характери горян; дослідники літератури пояснюють назву твору, її варіанти, а дослідники кіно розповідають про створення за повістю фільм С. Параджанова, який увійшов у двадцятку найкращих кінострічок усіх часів і народів.

Така організована пошуково-дослідницька робота дасть змогу підвищити пізнавальну активність студентів, їхній інтерес до процесу навчання, самостійність. Під час виконання випереджувальних індивідуальних пошукових завдань молоді люди вчаться бути уважними, робити власні висновки, давати оцінку вчинкам, стосункам людей, оформляти свої спостереження в мовному плані образно. Пошукова робота як вид діяльності розвиває в студентів пізнавальний інтерес до предмета, усвідомлене сприйняття дійсності, формує глибокі знання й забезпечує високий рівень навченості [2]. При оцінці роботи студентів слід наголосити на самостійних знахідках, висновках, показати успішність кожного, зусилля в здобутті знань.

Однією з найбільш ефективних форм навчання й розвитку пізнавальних здібностей студентів є самостійна робота, яка базується на активній навчально-пізнавальній діяльності. Самостійне вивчення окремих питань, тем дисципліни не тільки виробляє в студентів навички роботи з навчальною й науковою літературою, але й сприяє формуванню власного погляду, думки. Правильно організована самостійна навчальна робота

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

студентів робить їх активними учасниками навчального процесу, сприяє розвитку мислення, озброює умінням застосовувати теоретичні знання в умовах практичної діяльності, розвиває їх творчі сили.

Форми і методи організації самостійної роботи досить різноманітні: виконання домашнього завдання, складання словесних портретів героїв, розробка опорних конспектів з тем, які виносяться на самостійне опрацювання, випереджальні завдання пошукового характеру, створення проектів, виконання студентами різнорівневих тестових завдань, індивідуальних робіт, участь в олімпіадах, конкурсах.

Самостійна робота може бути індивідуальною, парною, груповою, колективною, але вважається, що її ефективність підвищується, якщо вона передбачає процес взаємодопомоги, взаємонавчання.

Кожна з цих форм дозволяє в тій чи іншій мірі розвивати пізнавальну активність студентів і, звичайно, їх здібності.

Таким чином, розвиток пізнавальної активності є невід'ємною складовою навчально-пізнавальної діяльності, а також необхідною умовою розвитку особистості студента не тільки як майбутнього фахівця, але як високоосвіченої, інтелектуально розвиненої особистості, яка здатна стати суб'єктом діяльності та керувати власним розвитком з урахуванням загальнолюдських цінностей, вимог суспільства й власних інтересів.

Література:

1. Басиста Л. С. Активізація пізнавальної діяльності учнів /Л. С. Басиста // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012. – № 32. – Вкладка С. 20-8-1 – 20-8-8.
2. Мірошник С. Пошуково-дослідницькі завдання випереджувального характеру як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів / С. Мірошник // Дивослово. – 2002. – № 2. – С. 58-59.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник. – 2001. – 608 с.
4. Халіна К. Є. Пізнання, практична діяльність та спілкування на уроках фізики / К. Є. Халіна // Фізика в школах України. – 2012. – № 13/14. – С. 9-18.

Слепухіна Р. І.*

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА ЗАНЯТТЯХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ВНЗ I-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

У статті проаналізовано особливості використання краєзнавства для розвитку дослідницької діяльності студентів ВНЗ I – II рівня акредитації. Вивчення історії рідного краю виводить студентів за межі лекційних занять та навчального закладу, розвиває їх світогляд, сферу інтересів, прищеплює навички застосування наукових методів дослідження, самостійного виконання всіх етапів пошукової діяльності.

* © **Слепухіна Р. І.**